

Branko Blažević*

UDK 380.8:382.14(497.5)

Izvorni znanstveni rad

AGREGATNA POTROŠNJA U HRVATSKOJ I TURIZAM

Autor analizira turističku potrošnju i devizni priljev od turizma i ocjenjuje kako bi izvoz turističkih usluga utjecao na razinu bruto domaćeg proizvoda, a posebno na platnu bilancu i pokrivanje negativnih salda. Tako će se Hrvatska više otvoriti prema svijetu i otvorenom tržištu i svoje dosadašnje izrazito negativne trendove okrenuti u pozitivnome smjeru. Upravo je turizam jak čimbenik za povećanje agregatne potrošnje i za stvaranje otvorenoga gospodarstva.

Uvod

Republika Hrvatska svoj će dalji razvitak morati zasnivati na jakim izvoznim sektorima i na bržem povezivanju i uključivanju u europske i svjetske integracijske procese, pa na taj način proširiti svoje usko unutarnje tržište. Uloga turizma u tome procesu golema je. Što je sve potrebno poduzeti da bi turizam i stvarno postao “vučna” djelatnost, prepoznatljiva kao hrvatski strateški izvozni proizvod? To pitanje traži ne samo praktične i pragmatične odgovore, već i teoretska pojašnjenja i nove spoznaje.

Koristi od turizma i njegov utjecaj na gospodarstvo u centru su pažnje stručne i znanstvene javnosti. (Cicvarić, 1984., str. 104-108; Pirjevec, 1998., str. 107-127; Sessa, 1988., str. 154; Sessa, 1985., Alfier, 1994., str. 129-175; Jurčić, 1998., str. 128-149, i drugi) već duži niz godina. Da je jednostavno izvagati i ocijeniti taj doprinos, očito da ne bi bilo nikakvih nesporazuma ni razlika između deklarativnih stavova i konkretne politike koju provodi Vlada prema hrvatskome turizmu. Kada je riječ o turizmu, uvijek se radi o veličini potrošnje, jer je turist potrošač s finansijskim sredstvima zarađenima izvan mjesta svoga privremenog boravka.

Radu je cilj analizirati kako inozemna turistička potrošnja, odnosno turistički devizni priljev, djeluje na uravnoteženje bilance plaćanja i kako se uz određene

* B. Blažević, docent Fakulteta za turizam i hotelski menadžment, Opatija Članak primljen u uredništvo: 02. 03. 2001.

realne pretpostavke može taj priljev i utrostručiti. Analiziraju se isto tako i mogući efekti od izvoza turističkih usluga u platnoj bilanci, pa se ukazuje na značenje prihoda od turizma, kojima se kompenzira nedostatak prihoda sa drugih osnova kao što su prihodi s osnova rastućeg zaduživanja, odnosno prodaje vrijedne imovine.

Turistička i agregatna potrošnja Hrvatske

Turistička je ponuda, u najširem smislu shvaćeno, važan segment ukupne agregatne ponude. Pretpostavimo li da se ona nalazi na razini svoje pune zaposlenosti (barem pri sezonskom punom korištenju kapaciteta), tada će veličina ukupne turističke potražnje biti dio agregatne potražnje, koji će bitno utjecati na proizvodnju, a time i na visinu bruto domaćeg proizvoda i na razinu cijena. Turistička je potrošnja samo dio ukupne potrošnje namijenjene putovanju i boravku izvan mjesta stalnoga boravka, (radi odmora, oporavka, zabave i razonode, zdravlja, rekreacije, edukacije i sl). U svim je gospodarstvima osobna potrošnja najvažniji dio komponente agregatne potražnje. Tako je i u Hrvatskoj. Naredna tablica (tablica 1.) pokazuje udio osobne potrošnje u BDP u Hrvatskoj u razdoblju 1989.-1998., jednako kao i udio turističke potrošnje u BDP i osobnoj potrošnji u promatranome razdoblju.

Inozemna turistička potrošnja često se izjednačuju s deviznim priljevom od inozemnog turizma, iako je to samo jedan dio ukupne inozemne turističke potrošnje, (Mladenović, 1982). Istraživanje pod nazivom "Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj" proveo je Institut za turizam iz Zagreba prvi put godine 1987. Istraživanje je provedeno i 1989. kao i 1994. i 1997. pod nazivom TOMAS, (akronim / od švicarskog naziva -Touristisches Marktforschungssystem Schweiz, što je prvi put provedeno u Švicarskoj). Istraživanja o turističkoj potrošnji, što ih provodi Institut za turizam iz Zagreba pod zaštitnom markom TOMAS, svoju metodologiju zasniva na švicarskome modelu. Ta su istraživanja o veličini i strukturi turističke potrošnje u Hrvatskoj osnovica podataka o turističkoj potražnji i o turističkoj potrošnji. Pokazatelji o troškovima putovanja i o potrošnji turista u mjestu privremenoga boravka odnose se na razdoblje srpanj-kolovoz. Prosječni troškovi turističkih putovanja iskazuju se po osobi, a sastoje se od troškova prijevoza, provizije organizatora putovanja i troškova boravka. Uz pokazatelje o troškovima boravka, navodi se i prosječan boravak. Prosječna dnevna potrošnja odnosi se samo na troškove boravka, a dijeli se na izdatke za osnovne usluge i ostale usluge. U okviru osnovnih usluga nalaze se izdaci za prehranu i piće (obuhvaćaju kako potrošnju u ugostiteljskim objektima, tako i kupnju prehrambenih proizvoda i pića u trgovini). Od izdataka za ostale usluge stavkom "kupnje" obuhvaćene su uglavnom kupnje neprehrambenih proizvoda u trgovini ili na tržnicama, stavkom "kultura i zabava" obuhvaćeni su izdaci za posjete muzejima i galerijama, kulturnim, zabavnim i sportskim priredbama, izdaci za sportske, zabavne i rekreativne aktivnosti i sl. Stavka "ostalo"

Tablica 1.

OSOBNNA POTROŠNJA I UDIO INOZEMNE TURISTIČKE POTROŠNJE
 U BDP HRVATSKE 1989.-1998.

Godina	BDP mil. USD	Osobna potrošnja (C) mil.USD	Inozemna turistička potrošnja* (ITP) mil.USD	C/BDP	ITP/BDP	ITP/C
1	2	3	4	5 (3:2)	6 (4:2)	7 (4:3)
1989.	27.057	15.152	1.125	56,0	4,1	7,4
1990.	24.823	13.851	1.317	55,8	5,3	9,5
1991.	18.156	8.896	300	49,0	1,7	3,4
1992.	10.241	6.114	543	59,7	5,3	8,9
1993.	10.903	6.879	832	63,1	7,6	12,1
1994.	14.585	7.584	1.427	52,0	9,8	18,8
1995.	18.811	12.080	1.351	63,8	7,2	11,2
1996.	19.872	12.023	2.014	60,5	10,1	16,8
1997.	20.109	12.508	2.529	62,2	12,6	20,2
1998.	21.752	12.964	2.726	59,6	12,5	21,0

* Turistička je potrošnja iskazana kao devizni priljev od inozemnog turizma. Domaća turistička potrošnja nije uključena, jer se ona pojavljuje kao dio osobne potrošnje, tj. ta se potrošnja samo preraspodjeljuje unutar osobne potrošnje.

Izvor: Statistički ljetopis 1995.; Statistički ljetopis 1996. str.146.; i Statistički ljetopis 1999., str. 178; Mjesečno statističko izvješće, br.2/2000., Državni zavod za statistiku; Bilten NBH, br. 46.

obuhvaća izdatke za izlete, lokalni prijevoz, servisne, zdravstvene i pravne usluge i dr. Iako je riječ o ponderiranim prosjecima vrijednosti prosječne potrošnje po pojedinim vrstama usluga i različitog udjela fizičkog prometa po pojedinim vrstama smještaja, rezultat istraživanja može se uzeti kao realan pokazatelj turističke potrošnje u Hrvatskoj u promatranome razdoblju, bez obzira na sve moguće metodološke nedostatke. (vidi detaljnije: TOMAS 94., str. 17-20).

Da bi se utvrdilo mjesto turističke potrošnje unutar osobne potrošnje, potrebno je raspolagati podacima o podrobnoj strukturi troškova osobne potrošnje. To nije jednostavno, jer je turizam često obuhvaćen u drugim stavkama, odnosno turizam nije samo jedna grana djelatnosti. Turistički priljev nije registriran na jednome mjestu, već je rasprostranjen po različitim vrstama domicilne potrošnje. Zato se ti

podaci najbolje i najtočnije mogu naći u anketama kojima se ispituju i anketiraju turisti. Takve ankete provodio je Institut za turizam RH i mi smo se u našoj analizi poslužili upravo tim anketama iz godine 1989., 1994. i 1997. i egzaktnim podacima o kretanju turističkog prometa i deviznog priljeva.

Dosadašnja su istraživanja kretanja osobne i turističke potrošnje pokazala da porastu osobne potrošnje odgovara još brži rast turističke potrošnje. To znači da je turistička potrošnja visoko elastična pojava u odnosu prema osobnoj potrošnji. (Cicvarić, 1984., str. 185).

Ovdje je važno napomenuti, kada je riječ o ukupnoj turističkoj potrošnji, da i investicijska potrošnja čini važan segment agregatne potražnje. Unutar te potrošnje investicije u funkciji razvitka turizma čine bitan dio investicijske potrošnje koji u pravilu nije potpuno bilanciran u okviru "turističkih" investicija. Posebno se to odnosi na razvitak infrastrukture, kao glavnog materijalnog preduvjeta za svako privređivanje, pa tako i za ono koje se zasniva na turizmu. Prometna, energetska, vodoopskrbna i komunalna infrastruktura okosnice su ne samo turističkog, već i općeg materijalnog preduvjeta razvitka, pa njihovo nebilanciranje u okviru "turističkih" investicija i turističke investicijske potrošnje, umanjuje i značenje ukupne turističke potrošnje na domaći proizvod.

Kada je riječ o turističkoj potrošnji, važno je uočiti specifičnost djelatnosti ugostiteljstva i turističkog posredovanja, koji se nalaze u sektoru u sferi reprodukcije potrošnje isključivo kao primatelj ("potrošač") proizvoda i usluga drugih privrednih sektora ili djelatnosti. Cjelokupna se vrijednost proizvodnje ovoga sektora neposredno raspoređuje u sferu finalne potrošnje, a u okviru toga isključivo je u funkciji podmirenja osobne potrošnje kao makroekonomske kategorije. To znači da se svaka isporuka pojedinog privrednog sektora za potrebe reprodukcije potrošnje ovoga sektora može neposredno prenijeti u sferu finalne, a u okviru nje rasporediti u osobnu potrošnju. Međusektorska analiza ekonomskih utjecaja turističke potrošnje na razini je veoma grube i ni približne procjene stvarnog utjecaja, pa je prijeko potrebno detaljnije istraživanje na samoj metodologiji odgovarajuće analitičke razrade, radi objektivizacije turizma kao skupa više različitih grana u formiranju domaćeg proizvoda. (Radnić, str. 141-154).

Analizirajući kretanje BDP u jednom izrazito atipičnom razdoblju (neki autori ukazuju na namjerno pogrešne procjene Ministarstva financija, podređene interesima i potrebama tekuće politike, prikazujući veću razinu bruto domaćega proizvoda nego što ga iskazuje Državni zavod za statistiku - Sirotković, & Družić, 1999., str. 43-47) vidimo da veličinu BDP iz godine 1989. još nismo ostvarili (BDP godine 1998. 20% je niži u odnosu na godinu 1989.). Slično je kod dostizanja visine osobne potrošnje (-14%). Turistička je potrošnja dostignuta (već godine 1996.) prije nego što je dostignuta ukupna osobna potrošnja, a to je rezultat promijenjene metodologije praćenja i iskazivanja turističke potrošnje od godine 1991. Do godine 1991. nije praćena inozemna turistička potrošnja, već je praćen

samo devizni priljev od turizma koji nije odgovarao turističkoj potrošnji. Domaća turistička potrošnja nije uključena u tablicu 1., jer se ona javlja kao dio osobne potrošnje, ne povećavajući dodatno agregatnu potrošnju, već se ta potrošnja samo preraspodjeljuje unutar već evidentirane osobne potrošnje. Domaću su turističku potrošnju (ukupna dnevna prosječna) počeli statistički pratiti od godine 1994., i ona je za tu godinu iznosila 29,57 USD, a za godinu 1997. iznosila je 33,5 USD. (Vidi Tomas 1994., str. 33. i Tomas 1997., str. 97.)

Udio osobne potrošnje u BDP u Hrvatskoj iznosio je u čitavom promatranome razdoblju između 49% i 64% i pokazuje diskontinuiranost u kretanju. Očito je da je osobna potrošnja u Hrvatskoj najvažnija komponenta finalne potrošnje. Inozemna turistička potrošnja čini između 3,4%(1991.) i 21,0% (1998.) osobne potrošnje i između 2% i 13% udjela u BDP.

Mogući efekti od izvoza turističkih usluga u platnoj bilanci

Bez kvalitetnog je anketiranja nemoguće dobiti meritorne podatke o turističkoj potrošnji. U stavci "putovanja" u platnoj se bilanci od 1991. iskazuju procijenjeni iznosi ukupne turističke potrošnje inozemnih turista u Hrvatskoj. U prijašnjim godinama, devizni priljev evidentiran kod Narodne banke ne sadrži procijenjene iznose ostale turističke potrošnje. U našim analizama koristit ćemo se podacima deviznog priljeva od turizma kao iznosom turističke potrošnje, koja se javlja kao dio agregatne potrošnje. Promatrat ćemo je u okviru ukupnih odnosa u bilancama izvoza i uvoza robe i usluga, jer se i javlja kao neto izvoz.

Tablica 2.

PROSJEČAN GODIŠNJI BROJ TURISTA I PRILJEV OD TURIZMA IZMEĐU GODINA 1985. I 1998. U HRVATSKOJ

Razdoblja	Prosječno godišnje ostvaren broj noćenja u 000			Prosječan godišnji priljev od turizma (mil. USD)	Priljev od turizma po jednom noćenju u (USD)
	Ukupno	Domaći	Strani		
1985.-1988.	67.834	8.492	59.268	809	13,65
1989.-1990.	60.186	7.065	50.121	1.221	24,36
1991.-1993.	11.264	3.238	8.026	559	69,65
1994.-1998.	23.184	4.921	18.263	2.009	110,00

Izvor: Vlastiti izračun prema DSZ - Statističko izvješće, br. 1078/1999., str. 10; Yearbook of Tourism Statistics, Vol. I, 51.ed., str. 14; Društveni računi Hrvatske 1986.-1988. i 1989. - 1990.; RSZ Statistički ljetopis 1996., str. 146; Bilten NBH, br. 46/2000.

U tablici 2. evidentan je pad broja noćenja inozemnih turista koji su boravili u Hrvatskoj u razdoblju od godine 1985. do 1998. Godišnje je ostvarena u razdoblju od 1994. do 1998. svega trećina noćenja inozemnih turista u odnosu na prosječno godišnje ostvarenje u razdoblju od godine 1985. do 1988. Unatoč tako drastičnome padu broja noćenja inozemnih turista, devizni je priljev povećan za 2,5 puta, što samo dokazuje da podaci prije godine 1991. nisu sadržali procijenjeni ostali dio turističke potrošnje. To je i razlog što je devizni priljev od turizma po jednom inozemnom noćenju povećan od 14 na 110 USD ili za 8 puta (tablica 2.). (Izvedena računica potrošnje po jednom turistu približno odgovara računici inozemne turističke potrošnje po jednom noćenju koja iznosi prosječno 95 USD za razdoblje 1985.-1988. odnosno 747 USD za razdoblje 1994.-1998., ili veća evidentirana potrošnja za 7,8 puta. Razliku između broja noćenja i broja turista valja potražiti u preciznosti statističkih pokazatelja).

Tablica 3.

MOGUĆI DEVIZNI PRILJEV OD TURIZMA NA OSNOVI PROSJEČNO
OSTVARENOG GODIŠNJEG BROJA NOĆENJA U RAZDOBLJU
1985.-1988. I OSTVARENOG DEVIZNOG PRILJEVA PO GOSTU
IZ RAZDOBLJA 1994.-1998.

Razdoblja	Prosječno ostvaren broj noćenja u 000			Devizni priljev od turizma po jednom noćenju u USD	Mogući devizni priljev od turizma u mil. USD
	Ukupno	Domaći	Strani		
1985.-1988.	67.834	8.492	59.268		
1994.-1998.	23.184	4.921	18.263	110,00	6.519 (59.268x110)

Izvor: Tablica 2. i izračun autora.

Ako bismo pretpostavili da se može ostvariti broj inozemnih turističkih noćenja, moguće bi bilo ostvarenje deviznog priljeva od turizma (odnosno inozemna turistička potrošnja) godišnje od 6,5 milijardi USD (vidi tablicu 3.).

Tablica 4.

OSTVARENI IZVOZ I UVOZ ROBE U ODNOSU NA OSTVARENI
 I MOGUĆI DEVIZNI PRILJEV OD TURIZMA ZA RAZDOBLJE 1994.-1999.

U mil. USD

Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Izvoz robe	4.260	4.633	4.546	4.210	4.604	4.280
Uvoz robe	5.583	7.870	8.197	9.430	8.773	7.777
Priljevi od turizma						
- ostvareni	1.427	1.351	2.014	2.529	2.726	2.521
- mogući	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519
Priljev od turizma prema ukupnom izvozu robe (u %)						
- ostvareni	33,5	29,1	44,3	60,1	59,2	58,9
- mogući	153,0	140,7	143,4	154,8	141,6	152,3
Priljev od turizma prema ukupnom uvozu robe (u %)						
- ostvareni	25,6	17,2	24,6	26,8	31,0	32,4
- mogući	116,8	82,8	79,5	69,1	74,3	83,8

Izvor: Izrada autora prema podacima u tablici 2. i tablici 3.

Analizirajući ostvarenje deviznoga priljeva od turizma u odnosu na ukupan izvoz i uvoz robe za razdoblje od godine 1994. do 1998., dolazi se do udjela turističkog priljeva u ukupnom izvozu robe između 33,5% i 60%. Udio priljeva od turizma prema ukupnom uvozu robe iznosilo je u promatranome razdoblju između 17% i 32% (tablica 4).

Uz spomenute pretpostavke ostvarenja broja inozemnih turističkih noćenja, kao u razdoblju od godine 1985. do 1988. i turističke potrošnje, odnosno ukupnog deviznog priljeva iz razdoblja godine 1994. do 1998. (tablica 3.), priljev od turizma prema ukupno ostvarenom izvozu robe iznosio bi između 141% i 155%, a turistički bi priljev u ukupnome uvozu robe zauzimaao 69% do 117%. U svakom slučaju, podaci ukazuju na veliki utjecaj turističke potrošnje u odnosu na robni izvoz, odnosno turizam bi definitivno postao prva izvozna djelatnost i svojim bi priljevom stvorio znatna devizna sredstva prijeko potrebna za još veći uvoz robe potrebne gospodarstvu i širokoj potrošnji.

Tablica 5.

POKRIĆE NEGATIVNOG SALDA UVOZA I IZVOZA ROBE
DEVIZNIM PRILJEVOM OD TURIZMA -
OSTVARENIM I MOGUĆIM

	Mil. USD					
Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Negativni saldo bilance robe	-1.322	- 3.238	-3.651	- 5.224	- 4.169	- 3.399*
Devizni priljev od turizma						
- ostvareni	1.427	1.351	2.014	2.519	2.726	2521**
- mogući	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519
% pokrića						
- ostvareno	107,9	41,7	55,1	48,2	65,4	74,1
- moguće	493,1	201,3	178,6	124,8	156,3	191,8

Izvor: Izrada autora prema tablici 2. i 3.

Devizni priljev od turizma, odnosno inozemna turistička potrošnja, iako već čini značajan dio pokrića negativnoga salda uvoza i izvoza robe (42% do 108%), realno može ostvariti i mnogo veću potrošnju, tj. u odnosu na ostvarenje od godine 1994. do 1998. Uz već spomenute pretpostavke, ne samo da bi bio pokriven negativan saldo robne razmjene Hrvatske, već bi ta potrošnja i priljev osigurali suficit u rasponu od 124%, do čak 493%. To bi ne samo ublažilo potrebu za deviznim sredstvima, već bi i povećalo uvoz različite robe potrebne za gospodarstvo i za široku potrošnju.

Tablica 6.

DEVIZNI PRILJEV OD TURIZMA U UKUPNOM IZVOZU I UVOZU
 ROBE I USLUGA - OSTVARENO I MOGUĆE

Mil. USD

Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Izvoz robe i usluga bez prihoda od turizma	5.731	5.901	6.010	5.680	5.839	5.494
Uvoz robe i usluga	6.818	9.282	9.911	11.402	10.663	9.794
Saldo	- 1.087	- 3.381	- 3.901	- 5.722	- 4.824	-4.300
Devizni priljev od turizma						
- ostvareni	1.427	1.351	2.014	2.519	2.726	2.521
- mogući	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519
Udio turizma u pokrivanju neg. salda u %						
- ostvareno	131,3	40,0	51,6	44,0	56,5	58,6
- moguće	599,7	192,8	167,1	113,9	135,1	151,6

* Prva tri kvartala prema Biltenu NBH, br. 46/2000., str. 54., a za četvrti kvartal 1999. procjena autora.

Izvor: Izračun autora prema tablicama 2. i 3.

Konačno, negativne stavke tekuće platne bilance, odnosno točnije negativan saldo ukupnog izvoza i uvoza robe i usluga, prema spomenutim pretpostavkama, povećana inozemna turistička potrošnja, odnosno devizni priljev od turizma, ne samo što pokrivaju, već i daleko premašuje negativan saldo robe i usluga (raspon od 114% do 600%).

Iz iznesenih se podataka u tablici 6. vidi da su turistička potrošnja i devizni priljev od turizma izravno uključeni u sustav vanjske i unutarnje ekonomske ravnoteže i daju svoj veliki doprinos postizanju opće ekonomske ravnoteže čitavog hrvatskoga gospodarstva.

Tablica 7.

OBVEZE U KAPITALNIM TRANSAKCIJAMA PLATNE BILANCE
HRVATSKE I TURISTIČKI PRILJEV

	Mil. USD				
Godina	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Obveze	771	557	2.252	1.052	382
Godišnje otplate dugoročnih kredita	455	410	623	753	-
Devizni priljev od turiz.					
- ostvareni	1.351	2.014	2.519	2.726	2.521
- mogući	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519
% pokrića obveza					
- ostvareno	175	362	112	259	660
- moguće	844	1.168	289	620	1.706
% pokrića godišnje otplate					
- ostvareno	296	490	404	362	-
- moguće	1.430	1.586	1.046	865	-

Izvor: Izračun autora prema SLJH 1999. str. 350.; Bilten NBH, br. 46/2000. i tablicama 2 i 3.

U tablici 7. vidi se da devizni priljev od turizma ima posebno veliki značaj u pokrivanju ukupnih obveza, odnosno u pokrivanju godišnjih otplata koje se iskazuju u kapitalnim transakcijama platne bilance Hrvatske. Mogućnosti pokrivanja spomenutih obveza, odnosno godišnjih otplata od turističkoga priljeva, kreće se od 3 do čak 17 puta. Isto su tako u tablici 8. prikazani inozemni dug Hrvatske i njegovo pokrivanje deviznim priljevom od turizma. To pokriće od ostvarenih 32% (1998.), odnosno 42% (1996.) penje se uz spomenute pretpostavke na visokih 77% (1998.) do čak 195% (1995.).

Tablica 8.

INOZEMNI DUG HRVATSKE I TURISTIČKI PRILJEV - NA SVRŠETKU GODINE

						Mil. USD
Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	30. IX. 1999.
Ukupan inozemni dug	2.822	3.336,4	4.808,4	6.661,6	8.488,7	9.263,1
- srednjoročni	2.775	3.111,3	4.397,2	6.123,1	7.895,3	8.126,0
- kratkoročni	51	225,1	411,2	538,5	593,4	1.137,1
Devizni priljev od turiz.						
- ostvareni	1.427	1.351	2.014	2.519	2.726	2.521
- mogući	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519	6.519
% pokrića						
- ostvareno	51	40	42	38	32	27,1
- moguće	231	195	136	98	77	70,4

Izvor: Izračun autora prema SLJH 1999. str. 354 i prema tablicama 2 i 3.

Iz izvedenih podataka tablice 8. proizlazi da, zahvaljujući metodologiji iskazivanja i utvrđivanja ukupne turističke potrošnje u Hrvatskoj, turizam može lakše nego dosad iskazati svoj golem gospodarski i ukupan potencijal i zauzeti mjesto koje mu pripada u samome vrhu hrvatskoga gospodarstva.

Izvedeni prihod od turizma više nego kompenzira nestašicu, odnosno nedostatak prihoda po drugim osnovama, kao što su rastuće zaduživanje i prodaja vrijedne imovine. Iz iznsenoga slijedi:

1. Za Hrvatsku je imperativ proširiti unutarnje tržište preko turizma, što konkretno znači povećati agregatnu potrošnju inozemnom turističkom potrošnjom do iznosa od godišnje 6,5 milijardi USD.
2. Hrvatska mora otkloniti barijere većem izvozu robe i usluga, a posebno nevidljivom izvozu kroz turizam.
3. Država mora prepoznati turizam kao propulzivni sektor gospodarstva i otkloniti barijere razvitku toga sektora, da bi se što brže ostvarili ciljani promet i potrošnja.
4. Inozemna turistička potrošnja povećava domaću agregatnu potrošnju, a tako povećana potrošnja multiplikativno povećava bruto domaći proizvod i zaposlenost.

5. Agregatna se potrošnja smanjuje kada domaće stanovništvo kupuje robu i usluge u inozemstvu, na što utječe i visoka stopa poreza na dodanu vrijednost koja opterećuje domaće cijene i tjera stanovništvo da zbog nekonkurentnosti domaće robe i usluga kupuju prekomjerno u inozemstvu, i to upravo za visinu nekonkurentnosti domaće proizvodnje. Smanjenje stope PDV, a posebno smanjenje stope PDV za turizam, na razinu nama konkurentnih zemalja, dugoročno bi podiglo konkurentnu sposobnost hrvatskoga turizma. Smanjenje PDV povećalo bi i domaću agregatnu potrošnju. Tako bi se podigla konkurentnost domaće robe i usluga i dijelom bi se smanjile kupnje u inozemstvu, što bi također utjecalo na rast BDP.

Promjena poreznih stopa utjecala bi na promjenu onog dijela poreza koji ovisi o domaćem proizvodu. Smanjenje poreznih stopa utjecalo bi na promjenu raspoloživog dohotka tako da bi se povećala granična sklonost potrošnji, a time bi se povećao i multiplikator, a preko njega i domaći proizvod. (Babić, 1995., str. 245-248). U teoriji se smatra da su porezi negativno korelirani s rastom, tj. veći porezi donose i niže stope rasta gospodarstva. To znači da pojačano oporezivanje uvodi neefikasnost u gospodarstvo, jer dovodi u lošiji položaj i potrošače i proizvođače. Nakon uvođenja poreza, potrošači plaćaju više cijene, proizvođači ostvaruju manje nego prije poreza. Tržište se sužava, jer se razmjenjuje manja količina dobara. Smanjenje blagostanja potrošača i proizvođača pretvara se u porezni prihod države. Analize koje su napravljene (Kesner-Škreb, 1999., str. 62-121) pokazuju da smanjenje blagostanja koje nastaje kod potrošača i proizvođača nadilazi prihode od poreza koji ubire država. Gubitak blagostanja koji nastaje uvođenjem poreza, tj. dio koji ne pripada nikome, ni potrošaču, ni proizvođaču, ni državi, mrtav je teret oporezivanja ili mjera neefikasnosti koju porezi unose u gospodarstvo.

Zaključak

Hrvatska još uvijek nije definirala svoje strateške nacionalne proizvode i izvozni proizvod. Definiranje i prepoznavanje turističkog nacionalnog proizvoda kao strateškog, vodilo bi Hrvatsku i njezino gospodarstvo iz "začaranog kruga siromaštva" u kojem se sada nalazimo, postupno u svijet blagostanja.

Izvoz je glavna pretpostavka ukupne stabilnosti i budućeg razvitka hrvatskoga gospodarstva. Tržište nam je premalo za bilo kakvu ozbiljniju proizvodnju bez izvoza. Kako izaći iz takve neravnoteže ne može se jednostavno ni jednoznačno odgovoriti. U svakom slučaju, odgovor se mora usmjeriti prema promjenama ciljeva makroekonomske politike prema formiranju i mijenjanju postojeće strukture i veličine agregatne potražnje. To je odgovor u smjeru novog razvitka i nove zaposlenosti. U traženju i nalaženju pravog odgovora moramo doći do izvoznih strateških

proizvoda i usluga koji će nas otvoriti prema svijetu i otvorenome tržištu i izrazito negativne trendove okrenuti u pozitivnom smjeru.

Politika tečaja i politika izvoznih poticaja bitna je za provođenje izvožno orijentirane strategije razvitka. Na potrošnju inozemnih turista upravo će spomenute dvije politike imati posebno važan utjecaj. Država još ne uočava važnost turizma i ne uključuje ga dovoljno u sustav svoje politike. Upravo je kompleksnost turizma ta koja traži i uvjetuje aktivnosti i koordinaciju brojnih faktora. Ako je turizam za Hrvatsku strateški sektor njezina gospodarstva, onda to traži i aktivnu turističku politiku. Razvojno orijentirana turistička politika zahtijeva aktivnu ulogu države, a to se posebno odnosi na adekvatnu politiku i tečaja i izvoznih poticaja, kojima bi se konkretizirao turizam kao strateški (izvozni) sektor gospodarstva.

Hrvatski je turizam uzoran model otvorene privrede, o čemu u Hrvatskoj još nažalost nemamo prave predodžbe. On traži pokretanje mnogih mehanizama turističke politike, koji bi konačno opravdali epitet "prioritetne djelatnosti" i tako taj odabranoj djelatnosti "dopustili" razvitak prema mogućnostima resursa. To nalaže da se znatno ambicioznije postave ciljevi i planovi razvitka turizma i da se koristi znatno sofisticiranijim marketingom aktivnosti. Prijeko su potrebni "državni intervencionizam" poticajnih mjera i politika tečaja, jer bez njihove implementacije turizam neće imati šanse za brži razvitak, što za europska kretanja znači zaostajanje. Uz pravilnu stratešku orijentaciju na realni potencijal turizma, multipliciraju se agregatna potrošnja i neto izvoz, a to dovodi do bržeg rasta domaćeg proizvoda i zaposlenosti.

LITERATURA:

1. *Alfier, D.*: "Turizam", Institut za turizam, Zagreb, 1994.
2. *Babić, M.*: "Makroekonomija", VIII. izdanje, Mate d.o.o., Zagreb, 1995.
3. *Bacheri, E., i Manante, M.*: "Međunarodno gospodarstvo i turizam", Sedmo izdanje o talijanskom turizmu, Roma, 1997.
4. *Car, K., Cicvarić, A., Radnić, A., Sekulić, M.*: "Neki ekonomski efekti inozemnog turizma u Jugoslaviji", Ekonomski pregled, br. 9-10., 1975., Zagreb
5. *Cicvarić, A.*: "Turizam i privredni razvoj Jugoslavije", Zagreb, 1984.
6. *Jurčić, Lj.*: "Multiplikativni efekti hrvatskog turizma", Acta turistica, Ekonomski fakultet, Zagreb, 1998.
7. *Kesner-Škreb, M.*: "Porezna politika i gospodarski rast", Privredna kretanja i ekonomska politika, Ministarstvo financija- Ekonomski institut Zagreb, br. 73, 1999., str. 62-121.
8. *Mladenović, Č.*: "Turistička potrošnja u Jugoslaviji", (doktorska disertacija), SZSS, Beograd, 1982.

9. *Pirjevec, B.*: "Ekonomska obilježja turizma", Golden marketing, Zagreb, 1998.
10. *Radnić, A.*: "Strukturna analiza turističke potrošnje u Jugoslaviji", (doktorska disertacija), Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1990.
11. *Radošević, D.*: "Kratkoročne i dugoročne dileme tečajne politike", Ekonomski pregled br. 11-12, Zagreb, 1998.
12. *Radošević, D.*: "Tržišno ekonomska politika Hrvatske", Knjiga 1, Katedra za makroekonomiku i ekonomsku politiku, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1991.
13. *Sessa, A.*: "Il sistema turistico nazionale", Roma, 1988.
14. *Sessa, A.*: "La scienza dei sistemi per lo sviluppo del turismo", Agnesotti Collane del corso di specializzazione in turismo, 16, Roma, 1985.
15. *Sirotković, J.*, - *Družić, G.*: "Utjecaj ekonomske politike na hrvatsko gospodarstvo", HAZU, Zagreb, 1999.
16. *Štoković, I.*, - *Škuflić, L.*: "Politika izvoznog poticaja u funkciji gospodarskog razvoja Republike Hrvatske", Ekonomija, Rifin br.1., 1998., Zagreb.
17. *Zdunić, S.*, - *Grgić, M.*: "Monetarni faktori u politici razvoja", Privredna kretanja i ekonomska politika, Ekonomski institut - Ministarstvo financija Zagreb, 1996., Zagreb

Ostali izvori

1. Bilten NBH, No. 46/2000.
2. Hrvatska- izvoz, zamke i mogućnosti, (1998), Privredni vjesnik, - anketa - Kako unaprijediti i povećati hrvatski izvoz- ocjena i prognoza 46 vodećih hrvatskih izvoznika, Zagreb.
3. Statistički ljetopis 1995., 1996., 1999., DZS-Zagreb.
4. Radošević, D., Novi list , 03.03. 1999. str.3., Rijeka.
5. Tomas (1989., 1994., 1997.), Stanje i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam Zagreb.
6. Društveni računi Hrvatske 1986.-1988. i 1989.-1990., RSZ, Zagreb.
7. Privredna kretanja i ekonomska politika, Ministarstvo financija Republike Hrvatske i Ekonomski institut, Zagreb, broj 73., 1999., Zagreb.
8. Yearbook of Tourism Statistics, World Tourism Organization, Vol. 1-51 ed. Madrid, 1999.
9. Mjesečno statističko izvješće, br. 2/2000., DZS, Zagreb.

AGGREGATE CONSUMPTION IN CROATIA AND TOURISM

Summary

External and internal disequilibrium of Croatian economy generally reflect in entire disequilibrium and finally in strong financial instability of Croatia. The author deals with the problem of this disequilibrium and looking for answer to the question: how to get out of it? The answer is directed to change of goals of macroeconomic policy towards formation and change of existing structure and size of aggregate demand or consumption. In looking and finding adequate answer, the author comes to foreign tourist consumption which he observes as a part of aggregate consumption of Croatia. He analyses tourist consumption and foreign exchange inflow of tourism and evaluates what would be the influence of tourist services at the level of gross domestic product, especially on balance of payments and negative balance coverage. In this way Croatia will more expose itself towards world and open market and turn its present expressively negative trends in positive direction. Exactly tourism is a strong factor for aggregate consumption increase and creation of open economy. The author expounds its researches on possible effects of foreign tourist consumption which rely upon real presumptions of tourist consumption development and realizable foreign overnights which Croatia had already realized through its potentials. Recognition of tourist national product as strategic product and tourist consumption, leads Croatia and its economy from vicious circle of poverty to welfare world.